

PERSONALITĂȚILE MARII UNIRI DIN 1918

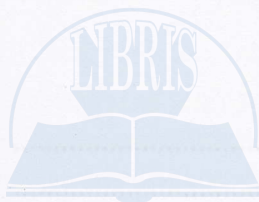
Cuprins

ION CONSTANTIN

PANTELIMON HALIPPA

O viață dedicată luptei pentru unitate națională

CAPITOLUL I	
Originea copilăria, studiile	21
CAPITOLUL II	
Activitatea lui Pantelimon Halippa pe tărâm cultural și național până la Unire	39
CAPITOLUL III	
În fruntea mișcării pentru Unirea Basarabiei cu România	59
CAPITOLUL IV	
Activitatea politică și culturală a lui Pantelimon Halippa în România Mare	140
CAPITOLUL V	
Drama refugului. Activitatea în timpul războiului pentru dezrobirea pământurilor strămoșești	155
CAPITOLUL VI	
În apărarea dreptului istoric privind Basarabia și nordul Bucovinei	161
CAPITOLUL VII	

Cuprins

Argument	7
Introducere	9
Abrevieri	18
CAPITOLUL I	
Originea, copilăria, studiile	21
CAPITOLUL II	
Activitatea lui Pantelimon Halippa pe tărâm cultural și național până la Unire	39
CAPITOLUL III	
În fruntea mișcării pentru Unirea Basarabiei cu România	93
CAPITOLUL IV	
Activitatea politică și culturală a lui Pantelimon Halippa în România Mare	140
CAPITOLUL V	
Drama refugiului. Activitatea în timpul războiului pentru dezrobirea pământurilor strămoșești	155
Capitolul VI	
În apărarea dreptului istoric privind Basarabia și nordul Bucovinei	164
Capitolul VII	
Viața și activitatea lui Pantelimon Halippa în timpul regimului comunist	174

Capitolul VIII

Ultimii ani de viață. Concluzii	250
Note	264
Lista ilustrațiilor	298
Bibliografie	301

CAPITOLUL I.

Originea, copilăria, studiile

Satul de baștină

Pantelimon Halippa a văzut lumina zilei pe 1 august 1883, în satul Cubolta din județul Soroca, localitate așezată pe ambele maluri ale râului cu același nume, un afluent al Răutului, care se varsă în Nistru. „Satul – așa cum îl va evoca Halippa în memoriile sale – este pomenit cu seliștea lui de prin secolul XVII, lângă podul Dobrii, pe drumul mare dintre Soroca și Iași și oamenii sufereau mult din cauza cazacilor, cari băteau acest drum. Ca să scape de năcăzurile acestor năvălitori, satul s-a mutat și s-a dezvoltat mai sus pe cursul râșorului Cubolta și pe vremea copilăriei mele avea un iaz mare, cu opust și moară de măcinat, care lucra și zi și noapte pentru satele de primprejur. Tatăl meu, Nicolae Halippa a fost dascăl de biserică în sat. Învățase carte și psaltichia în mănăstirea Frumoasa din județul Orheiului. Mama Paraschiva era fiica popii Dimitrie Țau, din Vozdu, jud. Sorociei, dar nu știa carte. Învățase din copilărie numai crezul și cele câteva rugăciuni pentru dimineață și sară, pe care le rostea în fața icoanelor și pe care le-am învățat și noi – copiii – în limba moldovenească de la tata și mama. Eu am fost mezinul în casă și am crescut alături de surorile mele Casunea și Natașa, căci bădița Vanea era la înalte învățături, teologia la Kiev, iar țățaca Maria era măritată cu Ion Păduraru din satul Țiplești de pe malul Răutului, unde a fost și secretar comunal...”¹.

Familia

S-a născut într-o familie de oameni săraci, „nu pentru că ar fi fost leneși sau nevrednici. Și tatăl meu – Neculai Halippa, și mama mea – Paraschiva, născută Țau, erau oameni foarte harnici și foarte pricepuți în treburile gospodărești... Sunt încredințat că această căsnicie fusese concepută în gândul că tatăl meu, cu pregătirea lui de la mănăstirea Coșelăucii, ar fi putut să ajungă și preot de biserică, așa de bine știa el rânduilele bisericești. Dar nenorocirea lui a fost că Seminarul Teologic de la Chișinău fabrica în limba slavă și rusească atâția teologi, încât nu mai era nevoie de învățaței în limba moldovenească de la Coșelăuca. Mai mult decât atât. Tata la anii lui în vârstă a fost scos din slujba de dascăl al bisericii pentru motivul că nu învățase să cetească și să cânte în limba slavă. Și de aceea strana din dreapta în biserică de la Cubolta a fost încredințată lui Elisei Delinschi, care știa să fărâșiască în limba slavonă. Dar vrednic de pomenit e că oamenii care veneau la biserică se adunau mai mult în jurul stranei din stânga, unde ceteau și cântau tata și dascălul Gheorghe Captarencu, în limba moldovenească... Altă nedreptate, care i s-a făcut tatei, a fost aceea că atunci când a fost scos din slujba bisericească i s-a luat și lotul bisericesc de două fâlcii, unde și el și noi casnicii – mama, surorile Casunea și Natașa și eu – lucram toată vara: la prășit, la secerat, la treierat și alte lucrări agricole. Tata, ca să avem ce mânca, arenda după aceea câte două-trei fâlcii din moșia cucoanei Ecaterina Leonard, sau de la câte un gospodar mai bogat al satului, angajându-se să mai lucreze în parte pe la vreun mic proprietar din jurul Cuboltei”².

După cum va consemna mai târziu Pantelimon Halippa în *Amintirile sale*, „Nedreptatea față de tata, nedreptate care lovea în existența întregii noastre familii, a fost poate cea mai puternică pricină care m-a îndârjit de mic copil împotriva stăpânilor și orânduieilor rusești. Până atunci nu-mi prea plăcea doar școala rusească; de atunci nu mi-a plăcut nici biserică rusească și nici stăpânirea rusească, care au putut să lovească cu atâtă cruzime în bunul nostru tată și în familia noastră!”³.

Originile familiei Halippa sunt cunoscute, în cea mai mare parte, grație cercetărilor făcute de avocatul Teodor (Fedia) Păduraru, el însuși descendent pe linie maternă al acestui neam, și care a fost un colaborator apropiat al lui Pan Halippa, atât în editarea revistei „Viața Basarabiei” (1932-1944), cât și în sprijinirea acestuia, pe linia demersurilor întreprinse în direcția readucerii

Fig. 1. Pantelimon Halippa (1883–1979).

în actualitate a problemei Moldovei de Răsărit, în timpul regimului comunist. În arborele genealogic întocmit de T. Păduraru sunt trecute în revistă „neamurile și rudele apropiate pe linie feminină a mamei noastre Maria, fiica lui Nicolae Ion Halippa, dascăl și pălamar la biserica din satul Cubolta, căsătorită cu tata Nicolae I. Păduraru. Satul Cubolta sau Gura Cuboltei, așezat pe râul Cubolta, făcea parte din județul Soroca, plasa sau «Ocolul Răutului», era pe moșia camargherului Ioan Balș din Iași, ulterior a lui Ștefan Leonard. Satul avea 146 gospodării, sub seliște avea 90 fâlcii, sub fâneață 500 fâlcii, pământ arabil 600 fâlcii și sub toloacă 800 fâlcii. La început, satul era lângă șoseaua ce lega or. Bălți cu or. Soroca, pe râul Cubolta, lângă podul «Dobrii», pod mare peste Cubolta. Satul fiind în trecut așezat lângă șoseaua mare, era mereu atacat de hoardele năvălitorilor ruși, cazaci, turci și alte nații. După o năvălire, satul a fost distrus și ars, și atunci locuitorii s-au mutat cu casele mai sus, pe râul Cuboltei, unde se află în prezent. În vechime, satul Cubolta se numea «Seliștea». Din Vedomostiile clericale ale bisericii cu hramul Sf. Voievozi din satul Cubolta, de pe anul 1813, este trecut ca preot Ștefan Halippa, fiul preotului Grigorie Halippa, tot din Cubolta – Ștefan Halippa s-a născut în anul 1770 și hirotonisit preot la 5 decembrie 1800 de episcopul Gherasim al Hușilor. Ștefan Halippa era considerat de enoriași ca un preot foarte învățat, liturghia și toate rânduielile și tainele le făcea fără carte, pe de rost, era și făcător de minuni, izgonind dracii din cei bolnavi și pe urmă avea o putere de atlet. Acesta a avut un frate Ion Halippa, care a fost preot în «cetatea Sorocei» – soția lui, Maria Vasilevna Halippa, în etate de 35 ani, în anul 1825 era văduvă, având un fiu cu numele Ion. Preotul Ștefan Grigorie Halippa a avut copii pe: Adam, Gheorghe, Ioan. Ioan Ștef. Halippa a fost dascăl în Cubolta, el era născut în 1806 și este tatăl «buneluțului» Nicolae I. Halippa, născ. 2 februarie 1840. Din aceleași Vedomostii se vede că dascălul Ioan Ștef. Halippa a fost căsătorit de două ori, prima lui soție se numea Feodosia, iar a doua se numea Evdochia. El a avut copii pe: Ileana, Alexandru, Nicolae, Vasile, Axinia. Ileana era din prima căsătorie și ea a fost căsătorită cu Petre Boldescu din Cubolta, a avut copii pe Andrei Boldescu și o fiică Ana, care a fost măritată la Moara de Piatră (Soroca) după Vasile Bejenaru, care a avut un fiu Trofim Bejenaru; Anicuța murind de tânără, Andrei Boldescu a fost căsătorit cu Olea Captarencu, fiica dascălului de acolo, și au avut un fiu Gheorghe An. Boldescu, căsătorit cu fiica băcanului Dancenco, tot din Cubolta; el a terminat 4 clase secundare de la liceul din Bălți, a fost notar în sat, s-a ocupat cu agricultura la rândul

lui și a avut un singur fiu, care se căsătorește cu fiica dascălului Vasile Baidan din satul Heciu Vechi, jud. Bălți. Cu Gheorghe Boldescu am fost coleg la școala primară din Cubolta, iar cu Vasile Pan. Baidan am fost coleg la Școala Spirituală din Edineț, jud. Hotin. Fratele buneluțului, Vasile Ion Halippa, a îmbrățișat monahismul. El a fost călugărit sub numele de Vasian, la mănăstirea Frumoasa, jud. Orhei, unde a și murit. Altă soră a buneluțului a fost Axinia. Ea a fost căsătorită cu moșu Vasile Spânu din satul Gura Căinari, jud. Soroca. Dânșii au avut copii pe Maria, Alexandra și Acsenti (Acsânti), acesta este deputat în Sovietul Suprem al R.S. Moldovenești⁴.

Studiile primare și secundare

Micul Pantelimon va urma cursul primar la Cubolta, fără a înțelege prea mult, întrucât limba de predare era rusa. Când nu putea memora lecțiile pe de rost, suporta pedepse corporale. „Neplăcută mi-a fost învățătura la școala parohială de peste iaz – arăta el – pentru că învățătorul Gheorghe Bârcă și preotul Xenofont Nicolaev ne învățau numai în limba rusască și noi copiii nu înțelegeam nimica. Memorizam cuvinte în rusește, rugăciunile în slavonește și eram mereu pedepsiți cu urecheli, cu linia și cu îngenucheri. Singura plăcere o căpătam de Crăciun și de Paște, când toată școala ne duceam la curtea cucoanei Anastasia Leonard, care, după, ce îi cântam «Boje țarea hrani» și îi declamam și versuri rusește, ne împărțeau pachețele cu bomboane⁵».

Între 1893-1898, învață la Școala Spirituală de la Edineț, care funcționa după sistemul lancasterian. În primul an, din cauza necunoașterii limbii ruse, nu este primit în clasa I, ci în clasa pregătitoare. În cei cinci ani de școală, a învățat bine limba rusă. După terminarea școlii din Edineț, urmează Seminarul Teologic din Chișinău, între 1898 și 1904. În aceste școli, pe lângă programul liceal, inferior și superior, se preda temeinic „Zakon bojii”, adică „legea lui Dumnezeu” și Teologia, care „ne pregătea pentru slujba de dascăl sau preoți în biserică. Eu popă de biserică nu m-am făcut, deși am terminat seminarul cu note foarte bune⁶”. Aici a avut șansa să beneficieze de sprijinul fratelui său mai mare, Ioan Halippa⁷, care era ajutor de inspector al Seminarului și totodată conducătorul (problemelor) Comisiei guberniale savante de arhive. De la acesta, a învățat o mulțime de lucruri utile referitoare